

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2
(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
เรื่อง พลังศรัทธาและสำนักทางประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น
ที่มีต่อแหล่งโบราณวัตถุสถาน “โนนแท่นพระ”

โดย

นายวิรัช เลิศพลสถิต

นางสาวบุหงา ภัคดี

โรงเรียนเมืองพลพิทยาคม อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

(สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น)

กันยายน 2553

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2
(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
เรื่อง พลังศรัทธาและสำนักทางประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น
ที่มีต่อแหล่งโบราณวัตถุสถาน “โนนแท่นพระ”

คณะผู้วิจัย

1. นายวิรุทธ เลิศพลสถิต	หัวหน้าโครงการ
2. นางสาวนุหงา ภักดี	ผู้ร่วมวิจัย
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ	ที่ปรึกษา
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ มณีโชติ	ที่ปรึกษา
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ	ที่ปรึกษา

ได้รับอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2
(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

ความเห็นในรายงานผลการดำเนินโครงการเป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

กันยายน 2553

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้ได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ มณีโชติ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ ที่ปรึกษาโครงการ ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำตลอดจนช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนงานวิจัยโครงการสำเร็จ ห่วงหวั่นเกรงว่าหากไม่แจ้งความขอบคุณผู้เกี่ยวข้องจะถือว่าไม่เหมาะสม

ขอขอบพระคุณโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านอาจารย์ทม เกตุวงศา หัวหน้าโครงการ ที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านต่าง ๆ จนงานวิจัยโครงการสำเร็จ ห่วงหวั่นเกรงว่าหากไม่แจ้งความขอบคุณผู้เกี่ยวข้องจะถือว่าไม่เหมาะสม

ขอขอบพระคุณ นายสมบุญ ศรีพันธ์โคตร,นางน้อย คงไธสง, นายกอง บุญพา, นายบุญดา แพงคำแหง, นายพงศ์สันต์ แก้วชนะ และ นางน้อย อ่อนสา ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ ให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม และให้คำแนะนำตลอดช่วงระยะเวลาที่ทำการวิจัย

ขอขอบพระคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนวิจัย โครงการสำเร็จ ห่วงหวั่นเกรงว่าหากไม่แจ้งความขอบคุณผู้เกี่ยวข้องจะถือว่าไม่เหมาะสม โรงเรียนเมืองพลพิทยาคม ได้ดำเนินการวิจัยจนแล้วเสร็จ

ขอขอบพระคุณ นายเพทาย จารัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองพลพิทยาคม คณะผู้บริหาร และ คณะครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนเมืองพลพิทยาคมทุกท่าน ที่ให้ความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ให้ความร่วมมือในการทำวิจัย จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ คณะครูโรงเรียนเมืองพลพิทยาคม ทุกท่านที่คอยให้กำลังใจ ให้ความรัก ความห่วงใย จนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์

คุณค่าและประโยชน์ของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดา และบูรพาจารย์ ตลอดจนถึงผู้มีพระคุณทุกท่าน

คณะผู้วิจัย
กันยายน 2553

บทคัดย่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2

(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้

เรื่อง พลังศรัทธาและสำนักทางประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น ที่มีต่อแหล่งโบราณ

วัตถุสถาน “ โนนแท่นพระ ”

The power of the faith and consciousness in the history by the local people

to the antique place “ NON TAN PHRA ”

คณะผู้วิจัย นายวิรัช เลิศพลสถิต และนางสาวบุหงา ภักดี

ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ มณีโชติ

ปีที่พิมพ์ 2553

การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องพลังศรัทธาและสำนักทางประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น ที่มีต่อแหล่งโบราณวัตถุสถาน “ โนนแท่นพระ ” เป็นการเสนอแนวคิดด้านคติความเชื่อ การให้ความหมายของร่องรอยซากโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ ที่บ้านยานาง - โนนเต้ ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอลือ จังหวัดขอนแก่น ตามการรับรู้ของผู้คนในท้องถิ่น โดยมีแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระและศาลเจ้าพ่อสิบกรีกิริมซึ่งเคยเป็นโบราณวัตถุสถานในรูปแบบของเทวาลัยสถานในศาสนาฮินดูที่สร้างขึ้นในสายวัฒนธรรมแบบเขมรที่ถูกทิ้งร้างนั้น ได้รับการบูรณะปรับปรุง และมีการให้ความหมายโดยกลุ่มผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ว่าเป็นพื้นที่ที่มีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าที่มีประวัติความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในอดีตที่ย้อนไปเป็นเวลานาน ด้วยเชื่อสืบต่อ ๆ กันมาว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีลักษณะของการประสมประสานความเชื่อทั้งแบบพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นการเชื่อแบบดั้งเดิมเข้าด้วยกัน

ถึงแม้แหล่งโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระจะไม่ยิ่งใหญ่ ไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในฐานะที่เป็นแหล่งโบราณที่มีความสำคัญในระดับชาติดังเช่นโบราณสถานแห่งอื่นๆ แต่ในการรับรู้ที่เป็นสำนึกในเชิงประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระ

แถบเมืองพล แวงน้อย แวงใหญ่ที่เห็นว่าโนนแท่นพระเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การให้ความเคารพบูชา มาตลอดระยะเวลาอันยาวนานสืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีความเชื่อต่อกันมาว่า โบราณสถานโนนแท่นพระเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญเป็นที่สุด ที่ตั้งอยู่เป็นจุดศูนย์กลางแห่ง ความศรัทธาประจำบ้านประจำเมือง

ในปัจจุบันทั้งแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระและศาลเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์เป็นศูนย์กลางของความเชื่อ ความศรัทธา เป็นศูนย์รวมของการเป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง มีผู้คนทั้งในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงพากันมาสักการะบูชา มาบนบานศาลกล่าว มาทำบุญอย่างสม่ำเสมอได้ ขาด และที่สำคัญได้มีการจัดงานสักการะบูชาประจำปีในงานเทศกาลบุญเดือน 6 เป็นประจำทุกปี โดยมีตำนานหรือเรื่องเล่า คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งเชื่อมโยงเข้ากับร่องรอยโบราณวัตถุสถาน ตลอดจนเหตุการณ์ที่เป็นเป็นการรับรู้ของชาวบ้านในเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม โดยเฉพาะการแสดง ความสัมพันธ์ของชาวบ้านจากหลายๆหมู่บ้านที่มีต่อโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ ที่นำไปสู่การสร้างสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีความทรงจำร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นการแสดงพลังแห่งความเชื่อ ความศรัทธาและความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นจากหลายๆชุมชนว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน

คำสำคัญ : พลังศรัทธา, ผู้คนในท้องถิ่น, โบราณวัตถุสถาน

Keywords : The power of the faith , The local people , The ancient monument

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทนำ.....	1
โบราณวัตถุสถาน โนนแท่นพระในสายวัฒนธรรมแบบเขมร.....	3
การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของชาวบ้านบ้านยานาง - โนนเต้.....	7
ตำนานเมืองเกตุมวดี กับซากโบราณสถาน โนนแท่นพระในการรับรู้ของชาวบ้าน.....	7
บริบทของผู้คนในการประกอบประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับ โนนแท่นพระ.....	9
ความสัมพันธ์ของผู้คนกับแหล่งโบราณสถาน โนนแท่นพระ.....	14
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่ โนนแท่นพระ.....	16
บทส่งท้าย.....	18
บรรณานุกรม.....	20
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	21
ภาพประกอบ.....	22
ประวัติผู้วิจัย	26

พลังศรัทธาและสำนึกทางประวัติศาสตร์ของผู้นในท้องถิ่น ที่มีต่อแหล่งโบราณวัตถุสถาน “ โนนแท่นพระ ”

บทนำ

งานสังเคราะห์ทางวิชาการนี้ เป็นการเสนอแนวคิดด้านคติความเชื่อ การให้ความหมายของร่องรอยซากโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ ที่บ้านยานาง - โนนदै ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอล จังหวัดขอนแก่น ตามการรับรู้ของผู้นในท้องถิ่น โดยมีตำนานหรือเรื่องเล่า คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งเชื่อมโยงเข้ากับร่องรอยโบราณวัตถุสถาน ตลอดจนเหตุการณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ ในประเด็นของสำนึกทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีความทรงจำร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นการแสดงพลังแห่งความเชื่อศรัทธาและความเป็นมาของการเป็นผู้นในท้องถิ่นว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน

ร่องรอยของแหล่งโบราณวัตถุสถานที่มีพบอยู่โดยทั่วไปในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย คือหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการมีอยู่ของผู้น การมีอยู่ของชุมชนโบราณที่ย้อนอดีตไปได้อย่างยาวไกล อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อของผู้นที่ในอดีตที่เป็นผู้สร้างโบราณวัตถุสถานเหล่านั้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อกาลเวลาผ่านไป แหล่งโบราณวัตถุสถานได้ถูกทิ้งร้างมีสภาพเป็นซากหักพัง ทั้งนี้ซากหักพังของแหล่งโบราณสถานแต่ละแห่งจะได้รับการประเมินว่ามีคุณค่าหรือไม่มีคุณค่าขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญและรวมไปถึงการให้ความหมายใหม่ตามการรับรู้ของผู้นในท้องถิ่นในปัจจุบัน มุมมองหรือชุดความรู้ของผู้นในท้องถิ่นในด้านประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณวัตถุสถาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุดความรู้ในลักษณะของตำนาน หรือเรื่องเล่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบรรพชนหรือผู้นในท้องถิ่นกับแหล่งโบราณวัตถุสถานที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ อีกทั้งยังมีการประกอบประเพณีพิธีกรรมที่แสดงถึงพลังศรัทธาของผู้นในท้องถิ่นที่มีต่อแหล่งโบราณวัตถุสถาน ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นในท้องถิ่นกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ

“ โนนแท่นพระ ” คือแหล่งโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นในสายวัฒนธรรมแบบเขมรที่พบในประเทศไทย เป็นที่ดินสาธารณะที่อยู่บริเวณระหว่างชุมชนบ้านยานางกับชุมชนบ้านโนนदै ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอล จังหวัดขอนแก่น โดยมีถนนสายอำเภอล - บ้านโคกกลาง - ท่านางแนว - ชัยภูมิตัดผ่าน สภาพภูมิศาสตร์แหล่งโบราณคดีโนนแท่นพระเป็นเนินดินคล้ายเนินเขาเตี้ย ๆ มีลักษณะเป็นรูปวงรี มีแนวร่องน้ำสลับสูงต่ำต่อเนื่องกัน สภาพผืนดินเดิมอุดมสมบูรณ์ จึงมีความโดดเด่นกว่าเนินอื่น ๆ ในท้องที่เดียวกัน ทั้งในด้านธรรมชาติ ทักษณภาพ ร่องรอยโบราณสถาน

โนนแท่นพระในปัจจุบันอยู่ในสภาพพังทลายชำรุดค่อนข้างมาก จากการศึกษาสำรวจทางด้านโบราณคดีในช่วงปี พ.ศ.2545 (กรกฎ บุญลพ.2545) ได้พบชิ้นส่วนที่เป็นองค์ประกอบของอาคารโบราณสถาน และหลักฐานที่เป็นรูปเคารพแบบเขมรเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ชำรุดหักพัง ในจำนวนนั้นได้พบชิ้นส่วนของแท่นฐานซึ่งทำจากศิลาทรายที่เคยเป็นที่ตั้งรูปเคารพอยู่โดยทั่วไป การที่พบฐานรูปเคารพศิลาทรายนี้เอง ทำให้ชาวบ้านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยอยู่ในแถบนี้เรียกแหล่งโบราณสถานนี้ว่า “โนนแท่นพระ” จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในท้องถิ่น ว่าเมื่อก่อนนั้นเคยเห็นประติมากรรมรูปเคารพสลักจากศิลาทรายเป็นรูปบุคคลอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ได้สูญหายไปแล้ว คงเหลืออยู่เฉพาะแท่นศิลาทรายที่เคยเป็นฐานที่ประดิษฐานรูปเคารพ

ถึงแม้แหล่งโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระจะไม่ยิ่งใหญ่ ไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในฐานะที่เป็นแหล่งโบราณที่มีความสำคัญในระดับชาติเหมือนกับ โบราณสถานสถานแห่งอื่น ๆ ที่มีอายุร่วมสมัยกันดังเช่น ปราสาทเปือยน้อย ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นต้น แต่ในการรับรู้ที่เป็นสำนึกในเชิงประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระแถบเมืองพล แวงน้อย แวงใหญ่ที่เห็นว่าโนนแท่นพระเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การให้ความเคารพบูชามาตลอดระยะเวลาอันยาวนานสืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีความเชื่อต่อ ๆ กันมาว่า โบราณสถานโนนแท่นพระเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญเป็นที่สุด ที่ตั้งอยู่เป็นจุดศูนย์กลางประจำบ้านประจำเมือง โดยมีโบราณสถานแห่งอื่น ๆ มีสถานะเป็นเพียงบริวารอยู่ประจำในสี่ทิศ คือคู่ประภาลัย ที่บ้านนาค่าน้อย ตำบลบัวใหญ่ จังหวัดขอนแก่น ปราสาทหินพนมรุ้ง ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมาและปรางค์กู่ บ้านหนองบัว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งโบราณสถานทั้งหมดนั้นล้วนแต่เป็นอาคารศาสนสถานที่สร้างขึ้นในสายวัฒนธรรมแบบเขมรที่มีอายุการก่อสร้างอยู่ในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน

ชาวบ้านซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเมืองพล รวมทั้งคนในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงแถบอำเภอแวงน้อย และอำเภอแวงใหญ่ ได้ให้ความเคารพและรับรู้กันโดยทั่วไปว่าบริเวณโนนแท่นพระเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังเชื่อว่าในบริเวณโนนแท่นพระมีวิญญาณของ “เจ้าพ่อสิบกิริกริมย์” เป็นผู้คุ้มครองดูแลรักษาพื้นที่แหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระ จากการรับรู้ประกอบกับความเชื่อความศรัทธาของผู้คนในสมัยปัจจุบัน ได้นำไปสู่การสร้างศาลเจ้าพ่อสิบกิริกริมย์ทับซ้อนลงบนฐานโบราณสถานแบบเขมรที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิม กับยังได้สร้างประติมากรรมรูปเคารพไว้ในศาลตามจินตนาการในลักษณะของศิลปะแบบเขมร โดยสร้างรูปพระนารายณ์ไว้ตรงกลาง ขนาบด้วยรูปทวารบาลอยู่ทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่ารูปดังกล่าวคือ “เจ้าพ่อสิบกิริกริมย์”

ในปัจจุบันทั้งแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระและศาลเจ้าพ่อสืบทอดกรรมเป็นศูนย์กลางของความเชื่อ ความศรัทธา เป็นศูนย์รวมของการเป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง มีผู้คนทั้งในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงพากันมาสักการบูชา มาบนบานศาลกล่าว มาประกอบพิธีกรรมทำบุญอย่างสม่ำเสมอได้ขาด และที่สำคัญได้มีการจัดงานสักการบูชาประจำปีในงานเทศกาลบุญเดือน 6 อีกทั้งยังมีการจัดตั้งไฟถวายเจ้าพ่อสืบทอดกรรมเป็นประจำทุกปี

โบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ ในสายวัฒนธรรมแบบเขมร

จากข้อมูลทางวิชาการด้านโบราณคดี โดยพิจารณาจากหลักฐานประเภทโบราณวัตถุสถาน ทำให้ทราบได้ว่าชุมชนโบราณในภาคอีสานเคยมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรโบราณหรือขอมโบราณที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนคร (ปัจจุบันคือจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา) โดยได้แพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมเข้ามาสู่บริเวณภาคอีสานมาตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อเนื่องมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนคร ซึ่งน่าจะรวมถึงอิทธิพลทั้งทางด้านสังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาปรับผสมผสานกับความเป็นพื้นบ้านพื้นเมืองของผู้คนในบริเวณภาคอีสาน สิ่งที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันคืออาคารสิ่งก่อสร้างที่เรียกกันว่าปราสาทหินนั้น ล้วนแต่เป็นอาคารสิ่งก่อสร้างให้เป็นอาคารศาสนสถานที่ได้รับอิทธิจากวัฒนธรรมแบบเขมรอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากการสร้างปราสาทหินให้เป็นศาสนสถานเพื่อบูชาเทพเจ้าตามคติในศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาฮินดูแล้ว ปราสาทหินหลาย ๆ แห่งที่มีการสร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการสร้างพระอารามให้เป็นที่รักษาประชาชนที่เจ็บไข้ป่วยที่เรียกอาคารดังกล่าวกันว่า “อโรคยศาล” หรือที่ชาวอีสานเรียกอาคารนั้นว่า “กู” ซึ่งตั้งอยู่ห่างกันเป็นระยะ ๆ อาคารศาสนสถานประเภทปราสาทหินทั้งในส่วนที่เป็นเทวาลัย และเป็นพุทธสถานที่สร้างขึ้นภายใต้แบบแผนวัฒนธรรมแบบเขมรอยู่หลายพื้นที่ในภาคอีสาน

บริเวณที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระนั้นเป็นพื้นที่ระหว่างหมู่บ้านเพ็กใหญ่ – สระบัว และหมู่บ้านยานาง – โนนदै ซึ่งอยู่ในท้องที่ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอกุดรัง จังหวัดขอนแก่น สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบสลับกับที่ดอนซึ่งมีลักษณะเป็นเนินไม่สูงนัก มีการขุดคลองส่งน้ำผ่านบริเวณดังกล่าวตลอดจนมีการสร้างถนนเลียบบคลองส่งน้ำ ผลจากการขุดคลองส่งน้ำและการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรทำให้พบโบราณวัตถุ สังกะสีจากหน้าตัดชั้นดินของแนวถนน และคลองส่งน้ำพบว่ามีการทับถมของโบราณวัตถุอยู่ในชั้นดินของถนนและคลองส่งน้ำอย่างหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณคลองส่งน้ำปรากฏชั้นทับถมของโบราณวัตถุที่แสดงให้เห็นร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต (ภาพประกอบ 1) ในบริเวณที่ตั้งโบราณสถานแห่งนี้ปรากฏพบ

ชิ้นส่วนอันเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างโบราณสถานในสายวัฒนธรรมแบบเขมรที่ก่อสร้างด้วยหิน มีทั้งส่วนที่เป็นทับหลัง เสาประดับกรอบประตู รวมทั้งศิลาแลงที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระตกกระจายอยู่ทั่วไป

ทับหลังที่พบที่โนนแท่นพระ ทำด้วยหินทราย ซึ่งแต่เดิมใช้เป็นส่วนประดับเหนือกรอบประตูเป็น ปรางค์ว่าร่องรอยการสลักลวดลายสลักดังกล่าวมีลักษณะลบบเลือนไม่ชัดเจนนัก (ภาพประกอบ 2) แต่จากการพิจารณาพบว่า ภาพสลักมีลักษณะคล้ายภาพหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัยซึ่งแบ่งพื้นที่ของทับหลังออกเป็นสองส่วน โดยพื้นที่ครึ่งล่างเป็นลายอุบะหรือพวงมาลัย ขณะที่พื้นที่ครึ่งบนมีลักษณะคล้ายใบไม้ ส่วนพื้นที่ตรงกลางของทับหลังเป็นภาพหน้ากาลซึ่งใช้มือยึดท่อนพวงมาลัยเหนือหน้ากาลมีลักษณะคล้ายภาพบุคล หน้ากาล หรือเกียรติมุข โดยความหมายแล้ว “หน้ากาล” ที่สร้างขึ้นตามคติในศาสนาฮินดูเป็นรูปสัญลักษณ์ของผู้กลืนกินเวลา และยังหมายถึงผู้กลืนกินหมดทุกสิ่งทุกอย่าง

ชิ้นส่วนเสาประดับกรอบประตูที่โนนแท่นพระอยู่ในสภาพหักชำรุด มีลักษณะเป็นเสาประดับกรอบประตูรูปทรงแปดเหลี่ยมสลักเป็นลวดลายลูกประคำสลับกับวงแหวนคั่นเป็นแถวเรียงกันเป็นแนวดิ่ง (ภาพประกอบ 3) เสาประดับกรอบประตูเป็นองค์ประกอบของอาคารสถาปัตยกรรมแบบเขมรที่ใช้ประดับไว้ที่สองข้างของประตูปราสาทหินที่สร้างขึ้นในสายวัฒนธรรมแบบเขมร

นอกจากนี้ยังมีพบชิ้นส่วนแท่นหินทรายทรงลูกบาศก็จะป็นรูสี่เหลี่ยมที่เรียกว่า “ครรรบัตร์ หรืออาธารศิลา” ที่ทำหน้าที่เป็นอิฐศิลาฤกษ์ฝังบรรจุไว้ใต้ฐานอาคาร ซึ่งแต่เดิมใช้บรรจุแผ่นเงิน แผ่นทอง และรัตนชาติ หินศิลาฤกษ์นั้นเป็นสัญลักษณ์ของอนุภาคแห่งจักรวาล (Boisselier, 1996 : 215-247) กับยังได้พบแท่นหินทรายที่ประดิษฐานรูปประติมากรรม ชิ้นส่วนบัวประดับชั้นหลังคาปราสาท และชิ้นส่วนบราลีที่สลักจากหินทรายที่มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม ฯลฯ อีกทั้งยังพบชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผา กระดุกสัตว์ ร่องรอยโครงกระดูกมนุษย์ โดยเฉพาะชิ้นส่วนของเครื่องปั้นดินเผามีสภาพแตกต่างกันหลายชนิด ซึ่งน่าจะแสดงถึงการอยู่อาศัยของผู้คนในแต่ละช่วงระยะเวลาของ แต่ละวัฒนธรรม

ในส่วนของอายุสมัยของแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระนั้น เมื่อพิจารณาจากหลักฐานประเภทโบราณวัตถุสถานตามที่กล่าวผ่านมา นำไปสู่การกำหนดอายุสมัยในเบื้องต้น ตามลำดับของการเข้ามาใช้พื้นที่ของผู้คนในอดีตได้ว่าประกอบด้วยลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมอย่างน้อยสองช่วงระยะเวลากว้าง ๆ คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย และสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น ในวัฒนธรรมสมัยทวารวดี ต่อเนื่องมาถึงวัฒนธรรมแบบเขมรที่พบในประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนโบราณในอีกหลาย ๆ พื้นที่ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ คือประมาณตั้งแต่ยุคหินใหม่เป็นต้นมา เป็นลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมในลำดับแรกสุดและหมายถึงขั้นวัฒนธรรมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของแหล่งโบราณวัตถุสถานแห่งนี้ หลักฐานทางโบราณคดีในช่วงเวลาดังกล่าวได้แก่ โครงกระดูกมนุษย์ ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ ภาชนะดินเผาชนิดเนื้อเครื่องดิน (Earthenware) รูปทรงต่าง ๆ ทั้งนี้หลักฐานโครงกระดูกมนุษย์ที่พบสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นหลักฐานที่อยู่บริเวณหลุมฝังศพ อันเป็นแบบแผนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายในช่วงที่ยังมิได้รับวัฒนธรรมการปลงศพด้วยการเผา โดยมีการฝังผู้ตายพร้อมกับสิ่งของเครื่องใช้ที่ได้รับการอุทิศให้ อย่างไรก็ตามแบบแผนประเพณีการฝังศพดังกล่าวยังพบว่าการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาจนถึงช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น เหมือนกับที่เคยพบหลักฐานในแหล่งโบราณวัตถุสถานสมัยดังกล่าวหลายแหล่ง เช่น เมืองจัมปาศรี อ.นาคนูน จ.มหาสารคาม และเมืองฟ้าแดดสูงยาง อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์

พื้นที่ระหว่างบ้านยานาง และบ้านเพ็กใหญ่จะเป็นหนึ่งในชุมชนโบราณจากจำนวนหลาย ๆ แห่งที่มีพัฒนาการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน และคาดว่าน่าจะมีอายุร่วมสมัยกับแหล่งโบราณคดีเหล่านั้นโดยพิจารณาจากหลักฐานหลักฐานทางโบราณวัตถุที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้แหล่งโบราณวัตถุสถานร่วมสมัยที่สำคัญที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงได้แก่ แหล่งโบราณวัตถุสถานเมืองไชยวาน ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ที่อำเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น มีอายุประมาณ 2,000 ปีที่ผ่านมา และมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ (ศิลปากร, 2543 : 70 ; สถาพร ขวัญยืนและคณะ , 2529 : 148 - 149)

ในส่วนของสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งจัดเป็นช่วงลำดับพัฒนาการที่มีอายุสืบต่อจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นสมัยที่ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้หลักฐานทางโบราณคดีที่พบจัดเป็นโบราณวัตถุตามแบบศิลปะสมัยเขมร โดยแสดงให้เห็นการตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 โดยอาจจะเป็นช่วงเวลาดังแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 16 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 18 อารยธรรมเขมรที่พบในภาคอีสานตอนบนรวมทั้งแหล่งโบราณคดีโนนแท่นพระ ส่วนมากที่พบเป็นโบราณสถานขนาดเล็ก เช่น ปรางค์กู่ ส่วนมากเป็นการสร้างขึ้นให้เป็นอาคารอโรคยศาล และอาคารธรรมศาลา ซึ่งเป็นพระอารามตามคติในพุทธศาสนานิกายมหายาน

จากการศึกษาหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ พบหลักฐานประเภทโบราณวัตถุสถานหลายประการที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดอายุสมัยในการสร้างโบราณวัตถุสถานแห่งนี้ ได้แก่หลักฐานทางงานศิลปกรรม เช่น ทับหลัง เป็นแผ่นหินสีเหลี่ยมผืนผ้าวางอยู่เหนือกรอบประตูปราสาทหินที่สร้างขึ้นในสายวัฒนธรรมแบบเขมร เสาประดับอยู่กับกรอบประตูมีลักษณะเป็นทรงกลมหรือแปดเหลี่ยม ซึ่งลวดลายบนทับหลัง และที่ปรากฏบนเสากรอบประตู ถือเป็นส่วนสำคัญที่ใช้กำหนดอายุของศิลปะขอมได้ เนื่องจากมีลำดับวิวัฒนาการของลวดลายที่

ชัดเจน (สรศักดิ์ จันทน์วัฒนกุล, 2551:80,97) ซึ่งนักวิชาการชาวฝรั่งเศสได้ใช้ลวดลายที่สลักอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของปราสาทหิน ที่สำคัญคือในส่วนของลวดลายที่หน้าบัน ทับหลัง เสาประดับกรอบประตู เสาติดผนัง และประตูหลอก รวมทั้งลวดลายจากประติมากรรมรูปเคารพ ทั้งที่เป็นรูปบุคคลและรูปสัตว์ มาใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบของศิลปกรรมแบบเขมร สาเหตุที่ใช้อ้างอิงประกอบสถาปัตยกรรมดังกล่าวนี้ เนื่องจากว่าเป็นส่วนที่ทำด้วยศิลาทราย ซึ่งเป็นวัสดุที่คงทนถาวร ในขณะที่องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมประเภทอื่นรวมทั้งตัวปราสาทได้สูญสลายไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ จากการศึกษาทับหลังและเสาประดับกรอบประตูควบคู่กันนี้ เมื่อเห็นว่าวิวัฒนาการทางด้านศิลปกรรมสอดคล้องไปในทางเดียวกันแล้ว จึงได้นำไปเทียบกับศักราชจากศิลาจารึกที่นักอ่านศิลาจารึกได้ศึกษาไว้แล้ว ความสำคัญของการศึกษาทับหลังอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมก็คือ การศึกษาด้านความหมายที่เป็นคติความเชื่อทางศาสนาในลักษณะของการจากภาพสลักเล่าเรื่องที่ปรากฏตามตำแหน่งต่างๆของอาคาร โดยเฉพาะในส่วนของหน้าบัน และทับหลัง (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2551 : 11-21)

ทั้งนี้จากการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและรูปแบบทางศิลปกรรมพบว่า ลวดลายและแบบแผนการวางโครงสร้างลวดลายของทับหลังที่ตกอยู่ในบริเวณโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบของทับหลังตามโบราณสถานต่าง ๆ ในภาคอีสาน ซึ่งล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมศิลปะแบบเขมร ดังที่สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2537) ได้กำหนดรูปแบบของศิลปะแบบเขมรแต่ละสมัยเพื่อใช้ในการศึกษาตามลักษณะที่ปรากฏเป็นรูปธรรม ศิลปกรรมที่ปรากฏในบริเวณโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระมีรูปแบบของศิลปะแบบเขมร ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สัมพันธ์กับโบราณวัตถุสถานสมัยเมืองพระนครตามลักษณะรูปแบบของศิลปะแบบเขมรแบบ บาปวน ที่มีอายุราว พ.ศ.1550-1620 หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ 16

นอกจากทับหลังในประเทศไทยที่มีลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายคลึงกันดังกล่าวแล้วยังพบว่าลักษณะทางศิลปกรรมของทับหลังที่พบในโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ ยังสามารถเปรียบเทียบความคล้ายคลึงทางศิลปกรรมกับทับหลังตามโบราณสถานบางแห่งในประเทศกัมพูชาได้ ดังนี้ ทับหลังสลักภาพบุคคลนั่งในซุ้มเหนือหน้ากาล ซึ่งพบที่ปราสาทอุดงค์ (สุภัทรดิศ ดิศกุล : 2539,78)

จากการเปรียบเทียบลักษณะร่วมสมัยทางศิลปกรรมตามที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถพิจารณาได้ว่าทับหลังประดับที่พบบริเวณโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระมีรูปแบบศิลปกรรมเป็นศิลปะขอมแบบบาปวน และอาจมีอายุร่วมสมัยกับโบราณสถานแห่งอื่น ๆ ที่พบทับหลังประดับที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมคล้ายคลึงกันคือ มีอายุประมาณปลายหรือครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 16 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 17 นอกจากนี้ยังมีโบราณวัตถุประเภทเครื่องปั้นดินเผาที่แสดงให้เห็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมในช่วงวัฒนธรรมแบบเขมรที่พบที่โนนแท่นพระ คือภาชนะดินเผาและ

ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาชนิดเนื้อแกร่งทั้งที่มีการเคลือบสีเขียวและแบบที่มีการตกแต่งผิวด้วยการเคลือบสีน้ำตาลไหม้ ตลอดจนแบบที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายขูดขีดร่วมกับการเคลือบนั้นเป็นรูปแบบภาชนะดินเผาสมัยขอมที่มีการกำหนดอายุกว้าง ๆ ไว้ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 ทั้งนี้โดยมีหลักฐานและข้อมูลบ่งชี้ว่าแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญในสมัยขอมได้แก่พื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทย กัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ (กรมศิลปากร : 2532, 89 – 94)

การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของชาวบ้านบ้านยานาง - โนนแต้

แม่น้อย อ่อนสา ปัจจุบัน อายุ 82 ปี ชาวบ้านยานาง ตำบลเพ็กใหญ่ ซึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้แก่คนหนึ่งในหมู่บ้าน เล่าให้ฟังว่า พ่อบุคดี ผู้เป็นพ่อของแม่น้อย เคยเล่าให้ทราบว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2420 หรือเมื่อกว่า 100 ปีผ่านมา ย่ากาสิ ซึ่งเป็นลูกเมียของพระยาศรีเกษ เจ้าเมืองเกษศรีภูมิ อำเภอกะหรดวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ถูกเมียหลวงตามฆ่า ได้พาลูกหลานอพยพหนีตายมาทางทิศตะวันตกมาอยู่บ้านหัวช้าง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม มาแต่งงานกับปู่ธีร์ แล้วได้พากันอพยพมาอยู่ที่บ้านเพ็กใหญ่ ด้วยเห็นว่าที่อยู่เดิมคือบ้านหัวช้างนั้นมีสภาพที่แห้งแล้ง ทำนาทำไร่ไม่ได้ผล

ต่อมาในปี พ.ศ. 2446 ได้พากันอพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณโนนแต้นพระ และให้ชื่อว่าบ้านยานาง เนื่องจากบริเวณนี้มีต้นยานางขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีดินไม่เย็นต้นเต็มไปหมด มีทั้งพวกไม้เต็ง ริง แดง มะค่าแต้ มะค่าโมง ลำไย พวกเถาวัลย์และไม้พุ่มต่าง ๆ ขึ้นคลุมพื้นที่เต็มไปหมด นอกจากนี้ยังมีพวกสัตว์ป่า ทั้งสัตว์กินพืช และสัตว์เลื้อยคลาน เช่น กระต่าย กระรอก งู เต่า รวมทั้งนกนานาชนิด

กลุ่มคนที่เป็นลูกหลานของย่ากาสิ และปู่ธีร์ที่มาตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้รุ่นแรก คือ พ่อบุคดี แสงวงศ์ ผู้ก่อตั้งบ้านยานาง พ่อใหญ่มั่ง พ่อใหญ่ศรีสุธรรม วงศ์สือว พ่อใหญ่นาด พงษ์ ลูก ๆ ของพ่อบุคดี แสงวงศ์ ที่ยังมีชีวิตอยู่มีเพียงสองคนคือ แม่ดี กันกิก ยังมีบ้านเรือนอาศัยอยู่ที่บ้านยานาง ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอลาด จังหวัดขอนแก่น และแม่น้อย อ่อนสา ชาวบ้านยานาง ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอลาด จังหวัดขอนแก่น แม่น้อยเกิดที่บ้านเพ็กใหญ่ อายุประมาณ 2 ขวบ (ประมาณ พ.ศ. 2470) นางยังจำได้ว่าเมื่อตอนเด็ก ๆ เคยเห็นรูปปู่สืบกกริ เมื่อผู้ใหญ่พากันไปสร้างน้ำเจ้าพ่อปู่สืบกกริ นางก็ตามไปด้วยตามประสาเด็ก ๆ เคยเห็นการจัดพิธีกรรมมาตั้งแต่เด็ก ๆ และจำได้ว่าจะมีพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำปีในวันเพ็ญเดือน 6 เพื่อความเป็นสิริมงคล ให้ชาวบ้านอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข การทำนาทำไร่มีน้ำท่าที่อุดมสมบูรณ์ (น้อย อ่อนสา, 2553 : สัมภาษณ์)

ตำนานเมืองกุมวดี กับชากระบราณสถานโนนแท่นพระในการรับรู้ของชาวบ้าน

ปัจจุบันชาวอำเภอลำทะเมนชัย อำเภอน้อย อำเภอน้อย และชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง โดยเฉพาะหมู่บ้านนาง-โนนเต้ ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น ที่รู้จักโนนแท่นพระ ในลักษณะที่ว่าเป็นแหล่งโบราณสถานที่เก่าแก่ และมีศาลซึ่งเป็นที่พักของดวงวิญญาณ “ปู่สีกกริ” หรือ “เจ้าพ่อสีกกริกริมย์” แต่ปัญหาข้อเท็จจริงในการรับรู้ของชาวบ้านที่ว่า โนนแท่นพระมีมานานเท่าใด ใครเป็นผู้สร้าง อยู่ในแคว้นใดมาก่อน ตลอดจนความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด แม้ขาดเอกสารอ้างอิง แต่ก็ยังมีหลักฐานอีกประการหนึ่งที่เป็นความทรงจำในการรับรู้ของชาวบ้าน คือชุดความรู้ที่เป็นตำนาน เรื่องเล่าในท้องถิ่น ที่เล่าต่อกันมาจากผู้คนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งสืบต่อกันมา เพื่อเชื่อมโยงอดีตของโบราณวัตถุสถานที่ที่ประวัติศาสตร์มาเป็นเวลานานให้เข้ากับเวลาในปัจจุบัน ซึ่งที่โนนแท่นพระแห่งนี้ยังมีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าโดยผู้คนที่รับรู้กันในท้องถิ่น ซึ่งเรื่องเล่าแต่ละเรื่องที่น่าสนใจนั้น ได้มีการกล่าวถึงพื้นที่ที่โนนแท่นพระ บริเวณบ้านนาง-โนนเต้ ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น ให้เป็นฉากสำคัญรวมอยู่ด้วยทุกเรื่อง

พระอาจารย์วิชัย กัมมสุทโธ พระสงฆ์แห่งสำนักปฏิบัติธรรมป่าวิเวกสิกขาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น ได้เล่าให้ฟังว่า บริเวณโนนแท่นพระที่เห็นในปัจจุบันนี้นั้น ในยุคสมัยก่อนเป็นเมืองมหานครที่รุ่งเรืองใหญ่โตมีชื่อว่า “กุมวดีมหานคร” มีพระยาสิงขรเป็นเจ้าเมือง มีเมืองที่เมืองน้องที่รักกันมากคือเมืองโคราช ซึ่งมีพระยาโคราชเป็นเจ้าเมือง

เมืองกุมวดีมหานคร มีอายุมากกว่า 2,500 ปีล่วงมาแล้ว มีอาณาเขตครอบคลุมไปถึงลำพูน และเวียงจันทน์ พระยาสิงขรปกครองเมืองต่อจากปู่ เนื่องจากบิดาสิ้นพระชนม์ตั้งแต่พระองค์ทรงพระเยาว์อยู่ โดยมีย่าเป็นผู้ช่วยปกครอง พระยาสิงขรปกครองบ้านเมืองอย่างร่มเย็นเป็นสุข รักประชาชนดุจดั่งบิดารักบุตร มีความยุติธรรมเที่ยงตรง อดทน รักมิตรสหาย มีวาจาสัตย์ มีความสามารถในการรบ โดยมีดาบคู่เมือง และแก้วสารพัดนึกเป็นของคู่บารมี

ต่อมามีคนพม่าคนหนึ่งได้ทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง พระยาสิงขรทรงทราบจึงสั่งลงโทษ คหบดีผู้นั้นโดยการโบย ทำให้คหบดีผู้นั้นใจเจ็บ จึงส่งคนไปลอบปลงพระชนม์พระยาสิงขรหลายต่อหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ เพราะความที่พระยาสิงขรมีอาคมดี และมีฝีมือในการต่อสู้สูง คหบดีจึงสมคบกับพราหมณ์สามคนเพื่อหาอุบายที่จะทำร้ายพระยาสิงขรให้ได้ พราหมณ์จึงวางแผนให้คหบดีไปชักชวนขุนนางให้เป็นกบฏภายในวัง และปลุกปั่นประชาชนเป็นกบฏ จนเกิดมีการจลาจล ต่อสู้กันภายในเมือง พระยาสิงขรได้ส่งม้าเร็วไปขอความช่วยเหลือจากพระยาโคราช ระหว่างนั้นพระยาสิงขรได้รับบาดเจ็บจากการต่อสู้กับเหล่ากบฏ จึงหลบหนีไปซ่อนตัวอยู่ในวิหารดาบคู่เมือง ขุนนางที่เป็นผู้นำในการกบฏซึ่งเป็นผู้รักของสนมเอกสุรัสวดีชายาของพระยาสิงขร ไม่รู้ที่หลบซ่อนของพระยาสิงขร จึงอ้อนวอนพระสนมเอกให้พาตนไปหาที่หลบซ่อนพระยาสิงขร

พระสนมเอกจึงพาไปโดยมีนางกำนัลผู้ใกล้ชิดผู้หนึ่งติดตามไปด้วย ขุนนางกบฏผู้นั้นก็จับพระยาสิงขรได้ที่วิหารดาบคูเมืองนั่นเอง และได้นำตัวพระยาสิงขรไปประหารชีวิตด้วยการตัดพระเศียรที่กลางเมือง ประชาชนที่มีความจงรักภักดีต่อพระยาสิงขรเกิดความรู้สึกสงสารแต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้ ปุโรหิตได้มาเยี่ยมพระยาสิงขรก่อนที่จะถูกประหารชีวิต ได้ยื่นพระยาสิงขรตั้งสัจจะวาจาสาปแช่งไว้ว่า “ขอให้เมืองเกตุมวดีมหานครนี้ล่มสลายจมลงใต้แผ่นปฐพี และเหล่าวิญญาณไพร่ฟ้าประชาชนที่จงรักภักดีต่อข้าทั้งหลายก็ขอให้สถิตอยู่ ณ ที่นี้ ตลอดไป หากจะแก้คำสาปได้ก็ต่อเมื่อเพื่อนรักของพระองค์คือพระยาโคราช เป็นผู้แก้คำสาป” หลังจากนั้นพระยาสิงขรก็ถูกประหารชีวิต และเมืองเกตุมวดีมหานครก็ล่มสลายจมลงใต้แผ่นปฐพีตามคำสาปของพระยาสิงขร ทั้งไว้แต่เนินดินเป็นที่ว่างเปล่ากว้างขวาง ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่พระยาโคราชเดินทางมาถึงเมืองเกตุมวดีมหานคร เห็นเหตุการณ์เมืองเกตุมวดีมหานครก็ล่มสลายจมลงใต้แผ่นปฐพีตามคำสาปของพระยาสิงขร ก็ได้แต่ปลงสังเวช แล้วจึงยกทัพกลับเมืองโคราช

จากตำนานดังกล่าว นอกจากจะเป็นการเล่าเรื่องให้ผู้คนได้รับรู้ถึงสาเหตุที่ทำให้แหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระมีสภาพที่กลายเป็นบ้านรกเมืองร้างแล้ว ในตำนานยังได้พยายามอธิบายให้เข้าใจได้ถึงสาเหตุแห่งการขัดแย้งของผู้นั้นที่นำไปสู่การล่มสลายของชุมชนบ้านเมืองในที่สุด และจากเรื่องเล่าตำนานดังกล่าวนี้ ยังมีสาระสำคัญที่นำไปสู่การอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้คนชาวเมืองพล ชาวเวียงน้อยที่เป็นผู้แต่งและเล่าเรื่องการล่มสลายของเมืองเกตุมวดีหรือที่รู้จักกันในปัจจุบันคือบริเวณเมืองโบราณโนนแท่นพระซึ่งเป็นที่ตั้งศาลเจ้าพ่อลึงก์ภิรมย์ ว่าเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ชุมชนเมืองนครราชสีมาหรือเมืองโคราชมามาตั้งแต่อดีต ในด้านประวัติศาสตร์นั้น ในอดีตเมืองนครราชสีมาหรือเมืองโคราชเป็นเมืองใหญ่ มีสถานะเป็นเมืองหน้าด่านของภูมิภาคอีสาน เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม การค้า เป็นชุมทางที่ผู้คนจากภูมิภาคต่างๆ และภาคอีสานใช้เป็นเส้นทางสำคัญในการเดินทางสัญจรมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันเรื่องราวในตำนานดังกล่าว ได้อธิบายในลักษณะที่เป็นอุทาหรณ์ให้เห็นถึงความเสื่อมของผู้คนในสังคมในลักษณะของความขัดแย้งของคนที่ไม่มีความสัมพันธ์ ทำให้เกิดโทษมากกว่าที่จะเป็นคุณ และในที่สุดได้นำไปสู่การล่มสลายของบ้านเมือง

บริบทของผู้คนในการประกอบประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับโนนแท่นพระ

ประเพณีเป็นแบบแผนของพฤติกรรมการปฏิบัติตนของคนในสังคม ที่สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลานานจนคนในสังคมยอมรับ และปฏิบัติด้วยความพึงพอใจ ประเพณีต่าง ๆ ช่วยสร้างความเป็นระเบียบของสังคม การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติขณะประกอบประเพณี ในบางครั้งเรียกรวมได้ว่าประเพณีพิธีกรรม ลักษณะของการปฏิบัติหรือดำเนินประเพณีพิธีกรรมนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญสองประการ คือ องค์ประกอบทางด้านจิตใจ และ

องค์ประกอบทางด้านวัตถุ (สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. 2519 : 23) เมื่อคนในสังคมมีความเชื่อศรัทธาต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะแสดงออกได้ในหลายรูปแบบ เช่น การศรัทธาพระพุทธศาสนา ก็จะพยายามหาแนวทางที่จะทะนุบำรุง และทำบุญประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา วัตถุสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทำให้ประเพณีมีความศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้น และถ้าหากทำตามวันเวลาและสถานที่ที่กำหนดแล้วจะนับว่ามีความสมบูรณ์ที่สุด (สุพจน์ ทองเนื้อขาว.2541: 53)

ชาวบ้านจากชุมชนต่าง ๆ ได้ประกอบประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถาน โนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสืบกักริมย์ ในสองลักษณะ คือ ประเพณีพิธีกรรมในระดับชุมชนในลักษณะงานบุญประจำปี และการประกอบประเพณีพิธีกรรมที่มีลักษณะเป็นส่วนบุคคล ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ มีองค์ประกอบ และขั้นตอนหลักที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1.การกำหนดวันเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม 2.บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบประเพณีพิธีกรรม 3.วัสดุอุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม 4.ลำดับขั้นตอนในการประกอบประเพณีพิธีกรรม และ 5.สถานที่ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม

ประเพณีพิธีกรรมประจำปี คือประเพณีพิธีกรรมที่มีการจัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดโดยใช้วันเวลาตามปฏิทิน หรือมีการกำหนดตามฮีต 12 กี่ตาม และเป็นประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถาน โนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสืบกักริมย์ ประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญนี้ คือการบวงสรวง กูโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสืบกักริมย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า การสรวง กูโนนแท่นพระเจ้าพ่อสืบกักริมย์ และแห่บุญบังไฟเสี่ยงทาย (สมบูรณ์ สัมพันธ์โคตร,2553 : สัมภาษณ์) (ภาพประกอบ 5) วันเวลา ในการบวงสรวง กูโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสืบกักริมย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า การสรวงกูโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสืบกักริมย์ และแห่บุญบังไฟเสี่ยงทาย กำหนดจัดในวันขึ้น 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงต้นของฤดูฝน ก่อนการลงมือทำการเกษตรของชาวบ้าน ส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบ ประเพณีพิธีกรรมบวงสรวงกูโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสืบกักริมย์ ประกอบด้วยผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้นำในการประกอบประเพณีพิธีกรรมการบวงสรวง กูโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสืบกักริมย์ คือ ตาจำ ได้แก่ พ่อบุคดา แพงคำแหง อายุ 79 ปี บ้านยานาง และพ่อทอง นุพผา อายุ 74 ปี อยู่คุ้มบ้านโนนแต่ ตาจำทั้งสองท่านนี้สามารถทำหน้าที่แทนกันได้ แต่ส่วนใหญ่มอบให้พ่อบุคดา แพงคำแหง เป็นผู้นำหลักในการทำหน้าที่เนื่องจากมีอาวุโสมากกว่า (ทอง นุพผา,2553 : สัมภาษณ์)

มรรคทายกวัดไทยสถิตย์ บ้านยานาง – โนนแต่ เป็นผู้ที่พระสงฆ์ และชาวบ้านยานาง - โนนแต่ มอบให้เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์ เนื่องจากเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมีศีลธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มรรคทายกวัดไทยสถิต บ้านยานาง - โนนแต่ ส่วนกลุ่มชาวบ้านที่เป็นผู้เข้าร่วมงานประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ชาวบ้านยานาง - โนนแต่ และชาวบ้านใกล้เคียง รวมไปถึง

ถึงกลุ่มบุคคลทั่วไปเป็นผู้ที่มีความเชื่อและศรัทธาต่อโบราณวัตถุสถาน โนนแท่นพระและเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ จึงได้ร่วมประกอบประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

ในช่วงระยะประมาณสิบปีที่ผ่านมา นอกจากกลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่มาร่วมในการประกอบพิธีกรรมแล้ว ยังมีคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเพ็กใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลจากองค์กรภาครัฐที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการประกอบประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถาน โนนแท่นพระและเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม การที่มีกลุ่มบุคคลจากองค์กรส่วนราชการมาร่วมในงานประเพณีพิธีกรรมบวงสรวงกูโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ทำให้ลักษณะรูปแบบของงานพิธีกรรมมีลักษณะที่เป็นแบบแผน เป็นงานที่เป็นทางการ ดังนั้นงานประเพณีพิธีกรรมบวงสรวงกูโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ในช่วงหลัง ๆ จนถึงปัจจุบัน จึงไม่มีบรรยากาศของความเป็นงานแบบชาวบ้าน ๆ ที่มีลักษณะแบบเรียบง่าย ๆ อีกต่อไป

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ที่ผู้นำและผู้ร่วมประกอบประเพณีพิธีกรรมเป็นผู้จัดเตรียม ได้แก่ ขัน 5 ดอกไม้ รูปเทียน และเครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ ในส่วนของขั้นตอนการประกอบประเพณีพิธีกรรม จะเริ่มขึ้นในช่วง บ่ายของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 ชาวบ้านแต่ละคุ้ม ของบ้านยานาง - โนนเต้ และหมู่บ้านใกล้เคียงจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปรอบ ๆ หมู่บ้านยานาง - โนนเต้ (ภาพประกอบ 6) โดยชาวบ้านแต่ละคุ้มจะเข้าร่วมขบวน มีการฟ้อนรำอย่างสนุกสนาน มีการประกวดขบวนแห่บั้งไฟด้วย หลังจากแห่บั้งไฟไปรอบ ๆ หมู่บ้านแล้วก็นำบั้งไฟไปเตรียมไว้ที่ โนนแท่นพระ โดยการบอกกล่าวต่อเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ เพื่อจุดบั้งไฟแข่งขันในวันรุ่งขึ้น เจ้าของบั้งไฟบางคนจะนำขันห้า มาบ่า หรือบนบานต่อเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ให้บั้งไฟของตนชนะการประกวดแข่งขันในครั้งนี้ ในวันรุ่งขึ้น คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในตอนเช้าประมาณ 09.00 น. เป็นต้นไป จะทำพิธีบวงสรวงสงฆ์เจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ต่อจากนั้นก็จะมีการจุดบั้งไฟเสี่ยงบ้าน และเสี่ยงนา ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านยานาง- โนนเต้ ซึ่งถือปฏิบัติเช่นนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การจุดบั้งไฟเสี่ยงบ้าน มีความหมายถึงการเสี่ยงทายว่า บ้านเมือง ชุมชน หรือชาวบ้านจะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขหรือไม่ ถ้าบั้งไฟขึ้นตามที่เสี่ยงก็แสดงว่าปีนี้บ้านเมือง ชุมชน หรือชาวบ้านจะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

การจุดบั้งไฟเสี่ยงนา หมายถึงการเสี่ยงทายว่า ข้าวปลา พืชพันธุ์ธัญญาหารปีนี้จะอุดมสมบูรณ์ หรือไม่ ฟ้าฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ ถ้าบั้งไฟขึ้นตามที่เสี่ยงก็แสดงว่าปีนี้ ข้าวปลา พืชพันธุ์ธัญญาหาร ฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์

ทั้งนี้ถ้าจุดบั้งไฟเสี่ยงแล้วไม่ได้ตามที่เสี่ยงทายไว้ ชาวบ้านก็จะร้องขอให้ตาจ้ำ พาไปทำพิธีบนบานเพื่อขอมา ลาโทษ หรือ บำบน ต่อเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ภายหลัง เพื่อขอให้เจ้าพ่อสิบกิริ

กิจกรรมปกป้องดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน และบันดาลให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาล ไร่นาข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้น เพื่อบูชาเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ต่อจากนั้นก็จะเป็พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการถวายภัตตาหารเพลพระในบริเวณใกล้เคียง กับศาลเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ เพื่อความเป็นสิริมงคล และอุทิศส่วนกุศลต่อสรรพชีวิตที่บริเวณโนนแท่นพระ เมื่อเสร็จพิธีแล้วญาติโยมที่มาร่วมงานก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน แสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีกันของคนในหมู่บ้าน และประชาชนที่ให้ความเคารพเลื่อมใสศรัทธาต่อเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ตลอดเวลานับแต่ได้ทำพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ในช่วงเช้าแล้ว ชาวบ้านที่มีความศรัทธาต่อเจ้าพ่อสิบกิริจะนำดอกไม้ธูปเทียน น้ำอบน้ำหอม ซึ่งสมัยก่อนใช้ขมิ้นฝน ขึ้นไปสรงกู่เจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ (ภาพประกอบ 7) อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังมีบุคคลบางกลุ่มได้นำสิ่งของที่บา หรือบนบานไว้มาถวายต่อองค์เจ้าพ่อสิบกิริ เพื่อเป็นการปง หรือแก้การบนประชาชนชาวบ้านยานาง – โนนदै คำบลเพ็กใหญ่และใกล้เคียง ก็เตรียม เวียนเทียนรอบองค์พระเจ้าใหญ่ หลังจากเสร็จจากพิธีสงฆ์ ในตอนบ่ายเวลาประมาณ 13.00 น. เป็นต้นไปก็เริ่มจุดบั้งไฟของแต่ละคุ้มเพื่อแข่งขันกันตามประเพณีจนกว่าจะแล้วเสร็จ แล้วก็มีการมอบของขวัญรางวัลสำหรับบั้งไฟที่ชนะการประกวด (สมบูรณ์ สัมพันธ์โคตร, 2553 : สัมภาษณ์)

จากการประกอบประเพณีพิธีกรรมประจำปี ที่เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ผลที่ตามมา คือ เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้คนในหมู่บ้านเดียวกัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับประชาชน ผู้คนต่างถิ่นที่เดินทางมาจากอำเภออื่น ๆ รวมถึงชาวบ้านยานาง - โนนदै ที่ไปประกอบอาชีพในที่อื่น ๆ ที่มีความเคารพต่อเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ก็พากันเดินทางกลับมาร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ แล้วยังได้ร่วมทำบุญด้วยกัน การจุดบั้งไฟ ซึ่งถือเป็นการพบปะสังสรรค์กันระหว่างเครือญาติ และระหว่างเพื่อนฝูงในโอกาสนี้ด้วย

ในส่วนที่เป็นประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ เนื่องจากชาวบ้านยานาง – โนนदै และผู้ที่เคารพศรัทธาต่อโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ มีความเชื่อในลักษณะที่เหมือนกับชาวบ้านในที่อื่น ๆ คือ ในกรณีที่สภาวะการณ์ที่ต้องเสี่ยง หรือต้องการความช่วยเหลือ ต้องการกำลังใจ ก็จะมีการบนบาน เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือ ก็จะมีการบนบานไว้ถ้าเป็นไปตามที่ขอที่บนบานก็จะมาแก้บน หรือที่เรียกว่าการปง

พิธีกรรมการบำ หรือการบนบาน และพิธีกรรมการปงหรือการแก้บน เป็นประเพณีพิธีกรรมที่มีมาช้านานพร้อม ๆ กับการค้นพบโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ โอกาสที่จะบนบานมีหลายโอกาส เช่น ในยุคแรก ๆ ในอดีต ประเด็นที่ชาวบ้านมาบนคือการขอให้หายจากอาการเจ็บป่วยด้วยโรคภัยต่าง ๆ เป็นสำคัญ เมื่อกาลเวลาผ่านไปมีผู้คนมากขึ้น

เกิดการแข่งขันในทุกสังคม โดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ที่มีค่านิยมในระบบการศึกษาเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ประเด็นในการบนบานจึงเปลี่ยนไปจากเดิมในหลายประการ เช่น การบนให้สอบเข้าเรียนต่อได้สำเร็จ การบนขอให้สอบเข้าทำงานได้ การบนให้ติด หรือไม่ติดในการเกณฑ์ทหาร การบนให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ จนถึงปัจจุบันการบ้ำาการบน ได้กลายเป็นประเพณีพิธีกรรมที่ชาวบ้านนาง-โนนไค้ และบุคคลที่มีความศรัทธาต่อโบราณวัตถุสถาน โนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ ถือปฏิบัติกันเป็นประจำ (กอง บุญผา, 2553 : สัมภาษณ์)

ความทรงจำของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของความศรัทธาที่มีต่อโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ คือกรณีเกี่ยวกับความสำเร็จในการบนบานการสอบเข้าทำงาน คือ นางน้อย คงไธสง อยู่บ้านเลขที่ 169 บ้านยานาง ได้บ้ำา หรือ บนบานต่อเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ ให้กับนายบัลลังก์ คงไธสง ผู้เป็นบุตรชาย ได้บ้ำาหรือบนบานให้สอบเข้าทำงานประกันภัยได้ ก็ได้ตามประสงค์ แต่ก็ยังไม่เข้าทำงานดังกล่าว ต่อมาจึงได้บนบานให้สอบติดเข้าเรียนเป็นนักเรียนพลตำรวจที่ตำบลจอหอ จังหวัดนครราชสีมา ก็สามารถสอบผ่านข้อเขียนได้ จากนั้นก็ได้บนบานอีกครั้งให้ตรวจโรคผ่านได้เข้าเป็นนักเรียนพลตำรวจตามต้องการ เนื่องจากนายบัลลังก์ คงไธสง บุตรชายมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพหูนางน้อย คงไธสง บ้ำา หรือบนบานต่อเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ ทั้งสามครั้ง ทุกครั้งที่ไปบ้ำา จะเตรียมขัน 5 ไปเป็นเครื่องสักการะ ปรากฏว่าประสบผลสำเร็จสมใจปรารถนาทั้งสามครั้ง ทุก ๆ ครั้งหลังจากบ้ำาได้ผลสำเร็จแล้วจะนำขัน 5 และสิ่งของอื่น ๆ ที่บ้านเอาไปไว้ไปประกอบพิธีกรรมปง หรือแก้บนทุกครั้ง ปัจจุบันนายบัลลังก์ คงไธสง มียศเป็นจ่าสิบเอกประจำอยู่ที่ สกต.ห้วยยาง อำเภอกอนสาน จังหวัดชัยภูมิ เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 จ่าสิบเอกบัลลังก์ คงไธสง จะพาครอบครัวกลับมาเข้าร่วมพิธีบวงสรวงสร้างกุเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ เป็นประจำทุกปี (น้อย คงไธสง, 2553 : สัมภาษณ์)

การปง หรือการแก้บนนั้น เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านเชื่อว่า เมื่อได้ทำการบนในเรื่องใดแล้ว หากกิจดังกล่าวสำเร็จตามความต้องการจะต้องไปแก้บนตามที่บนไว้ พิธีกรรมการปง หรือแก้บนนิยมทำกันในวันพุธ ช่วงเช้า ผู้ที่ต้องการปง หรือแก้บนต้องเดินทางไปทำพิธีให้ทันเวลา นอกจากนี้การปง หรือแก้บนสามารถกระทำพิธีกรรมการปง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นวันที่มีพิธีสำคัญ คือการบวงสรวง การสร้างกุโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ ถือว่าเป็นงานบุญที่สำคัญและยิ่งใหญ่ ประจำปีของหมู่บ้าน ด้วยก็ได้ ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้มีหน่วยงานราชการเข้ามาร่วมด้วย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเพ็กใหญ่ วัฒนธรรมอำเภอฟล เป็นต้น (บุคดา แพงคำแหง, 2553 : สัมภาษณ์)

บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีบ้ำา และพิธีปง หรือแก้บน ผู้นำในการประกอบพิธีบ้ำา และพิธีปง หรือแก้บน กะจ้ำา หรือดาจ้ำา ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ในกรณีที่กะจ้ำา หรือดาจ้ำา ไม่สะดวกที่จะพาไปประกอบพิธี ผู้ร่วมประกอบพิธีบ้ำา และพิธีปง ได้แก่ ผู้ที่บ้ำา หรือบนบาน ได้แก่ชาวบ้าน

ยานาง-โนนแต่ หรือบุคคลทั่วไปที่ต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ หรือความเดือดร้อน หรือให้ได้ตามความประสงค์ ญาติของผู้บ้า หรือบนบาน ในบางครั้งผู้ที่จะเดินทางมาพร้อมญาติ หรือคนที่รู้จัก ซึ่งขณะที่ประกอบพิธีกรรมบุคคลดังกล่าวอาจจะอยู่ร่วมพิธีด้วยก็ได้

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม การบ้า หรือบนบาน คือขัน 5 สำหรับสักการะบูชา อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีปง หรือแก้บน คือขันห้าเช่นกัน และมีเครื่องสักการะเพิ่มอีก คือสำหรับอาหารหวาน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าพาหวาน 5 พา โดยจัดใส่ถ้วยหรือจาน ซึ่งพาหวานประกอบด้วย กล้วย น้ำตาล ขนมหวาน หรือผลไม้ที่มีรสหวาน นอกจากนี้ผู้ที่ต้องการปง หรือแก้บน อาจจะนำสิ่งของอื่น ๆ ที่คาดว่าจะทำให้เป็นที่พึงพอใจของเจ้าพ่อสิบกริกริมย์ เช่น รูปปั้นช้าง รูปปั้นม้า ถือว่าเป็นพาหนะในการทำศึกสงคราม เทพบุตร เทพธิดา นางรำ ต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นรูปสัญลักษณ์ ของเจ้าพ่อสิบกริกริมย์ หรือไก่ต้มสุก ยกเว้นเหล่า ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อสิบกริกริมย์ไม่โปรดสิ่งของมีนเมา (บุคดา แพงคำแหง, 2553 : สัมภาษณ์)

ขั้นตอนการประกอบประเพณีพิธีกรรม ขั้นตอนการประกอบพิธีบ้า หรือบนบาน ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน หรืออยากได้ อยากมี และอยากให้เป็นไปตามที่ต้องการเรื่องต่าง ๆ เช่น ขอให้สอบเรียนต่อได้ ขอให้สอบเข้าทำงานได้ หรือได้ไปทำงานต่างประเทศได้ดี ๆ ขอให้สอบเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่งตามที่ต้องการได้ ขอให้ได้รับการคัดเลือกในตำแหน่งต่าง ๆ ขอให้หายจากอาการเจ็บป่วย ฯลฯ บุคคลที่มีความศรัทธาต่อเจ้าพ่อสิบกริกริมย์ ที่ต้องการบนบาน ล้วนมีความทุกข์ความเดือดร้อนต่าง ๆ นานาประการ เรื่องที่ขอจึงเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปทุก ๆ เรื่อง บุคคลที่มาบ่าก็มีทั้งภายในชุมชนบ้านยานาง โนนแต่ ในตำบลเพ็กใหญ่ ในอำเภอพทล หรืออำเภอใกล้เคียง ดังนั้นบุคคลที่จะมาทำการบนต่อเจ้าพ่อสิบกริกริมย์จะจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ในการบนมาเองแล้วไปเชิญ กะจ้ำหรือ ตาจ้ำ มาเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการบน เมื่อเตรียมการทุกอย่างพร้อมแล้ว กะจ้ำ หรือ ตาจ้ำ จะเป็นผู้จุดเทียน รูป บูชาพระรัตนตรัยก่อน และถวายขัน 5 แล้วทำพิธีตามขั้นตอน คือ กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำนมัสการพระรัตนตรัย และกล่าวคำขอบ้า ซึ่ง กะจ้ำ หรือ ตาจ้ำ เป็นผู้กล่าวนำ บุคคลที่จะมาบ้า กล่าวตาม อย่างตั้งใจ หลังจากดำเนินการประกอบพิธีบนบาน ก็จะรอเวลาให้ปรากฏผล เช่น สอบได้ ได้รับเลือกตั้ง ได้รับการแต่งตั้ง ได้ไปทำงานต่างประเทศ หรือหายจากอาการเจ็บป่วย ฯลฯ สมปรารถนาในสิ่งที่มาบ่าไว้ หรือบนไว้หรือไม่ ถ้าประสบผลตามที่ตนปรารถนา ก็เตรียมประกอบพิธีกรรมการปงหรือแก้บนต่อไปตามแต่ความสะดวกของแต่ละคน ส่วนมากจะไม่เกิน 3 - 7 วันหลังจากประสบผลสำเร็จตามที่ตนปรารถนา เพราะถ้าหากว่านานกว่านี้ อาจจะทำให้ลืมนึกได้ การบนได้สมปรารถนาแล้วไม่มาแก้บน ชาวบ้านเชื่อว่าแทนที่จะเป็นคุณก็อาจจะเป็นโทษ หรือทำให้เกิดความไม่สบายใจไปตลอดชีวิต

สถานที่ที่ประกอบประเพณีพิธีกรรมการบ่า หรือบนบาน และการประกอบพิธีกรรมการปอง หรือแก้บน คือที่บริเวณศาลเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ซึ่งภายในบริเวณศาล ประกอบด้วยรูปประติมากรรมที่ชาวบ้านรับรู้กันว่าเป็นรูปเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ขนบด้วยบวรารชาขาว (ภาพประกอบ8)

ความสัมพันธ์ของผู้คนกับแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระ

จากข้อมูลภาคสนามที่นำมาใช้ในการสังเคราะห์พบว่า ความเชื่อของชาวบ้านยานาง – โนนदै มีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถาน โนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์นั้น มีความสัมพันธ์อยู่กับองค์ประกอบต่างๆของการประกอบพิธีกรรม คือ ความเชื่อเกี่ยวกับเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบ ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ประกอบประเพณีพิธีกรรม

ความเชื่อในการประกอบประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโนนแท่นพระที่มีลักษณะเป็นพิธีประจำปี เป็นแนวความคิดความเชื่อที่เกี่ยวกับสิด 12 โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อตามแนวพุทธศาสนา ซึ่งถือเอาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งจะตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 เป็นหลักมีการกำหนดวันเวลาที่แน่นอน ในการประกอบพิธีกรรมประจำปี คือพิธีบวงสรวงสงฆ์เจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ และแห่บั้งไฟ

ประเพณีพิธีกรรมประจำปี ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นผลมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน คือผู้ประกอบพิธีในลักษณะคล้ายพิธีพราหมณ์ เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกฎเกณฑ์ หรือข้อห้ามที่เรียกว่า จะล้า เป็นผู้ปฏิบัติตนอยู่ในศีลห้า (กอง บพผา. 2553 : สัมภาษณ์) ผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่มีความเคารพศรัทธาต่อองค์เจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ด้วยความเชื่อว่า ถ้าได้เข้าร่วมประกอบประเพณีพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์แล้วชีวิตจะสงบสุข คิดหวังสิ่งใดจักได้สมใจปรารถนา

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ประจำปี คือพิธีบวงสรวงสงฆ์เจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ได้แก่ ดอกไม้ รูป เทียน เป็นอุปกรณ์ที่ถือว่ามีความจำเป็นมาก เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการบูชา เปรียบเสมือนการขออนุญาตในการทำพิธีกรรม หรือการกล่าวถ้อยคำใด ๆ เชื่อว่าดอกไม้ รูป เทียน เป็นการแสดงความเคารพนบนอบอย่างสูงสุด และทำให้พิธีกรรมสมบูรณ์ครบขั้นตอนและเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อตามแนวทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เชื่อว่าขัน 5 คือสัญลักษณ์ของศีลห้าข้อ อันได้แก่ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นจากการประพฤติดิฉินกาม ละเว้นจากการพูดปด และละเว้นจากการเสพของมึนเมา การยึดถือและ

ปฏิบัติเชื่อว่าทำให้ชีวิตมีความสุขสงบและส่งผลถึงความสงบสุขในชาติหน้าด้วย แต่ถ้าไม่ยึดถือและไม่ปฏิบัติตามก็เท่ากับเป็นการทำบาป ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข เป็นการสร้างเวรกรรม ซึ่งจะย้อนกลับมาทำให้ตนเองเดือดร้อนในภายหลัง (กอง บพผา. 2553 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาแนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบประเพณีพิธีกรรมประจำปีที่เกี่ยวข้องกับโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระและเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ปรากฏว่ามีความเชื่อที่สำคัญ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและฮิด 12 ของชาวบ้านยานาง - โนนแต่เนื่องจากมีความเชื่อว่า ประเพณีพิธีกรรมที่จัดเป็นประจำทุกปีนั้น มีการกำหนดวันเวลาที่ชัดเจนคือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และในวันนี้ เมื่อเสร็จจากพิธีบวงสรวงเสร็จเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์แล้ว จะมีพิธีทางพระพุทธศาสนา ใกล้เคียงกับศาลเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์นั่นเอง คือการถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 9 รูป และความเชื่ออีกด้านหนึ่ง คือ ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ โดยมีลักษณะเป็นลักษณะพราหมณ์แบบพื้นบ้าน ในลักษณะการประกอบพิธีกรรมตามแนวพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน คือเป็นการผสมผสานความเชื่อตามหลักปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา ประกอบพิธีกรรมตามแบบคติพราหมณ์ หรือฮินดูที่มีลักษณะของการบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ และผสมผสานกับแนวคิดแบบวิถีดั้งเดิมในการบูชาสิ่งที่ยึดว่าจิตวิญญาณ หรือการบูชาผี

ในส่วนของการประกอบประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคลนั้นได้แก่พิธีกรรมการบ๋า หรือการบนบาน ผู้ที่ประสงค์จะประกอบพิธีการบ๋า หรือบนบานจะทำพิธีในวันใดก็ได้ส่วนการปง หรือการแก้บน นั้นต้องทำพิธีเฉพาะวันพุธ ช่วงเวลาตั้งแต่เช้า จนกระทั่งพระจันทร์เพ็ญเสร็จ เชื่อว่าการปงหรือแก้บนในวันพุธจะศักดิ์สิทธิ์ เพราะถือว่าวันพุธเป็นวันแข็ง หรือจะทำพิธีปงในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ตรงกับวันที่ประกอบพิธีบวงสรวงเสร็จเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ ก็ได้ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการถือฤกษ์ถือยาม

ประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคล ได้แก่ พิธีกรรมการบ๋า หรือการบนบาน และพิธีกรรมการปง หรือการแก้บน ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการบ๋า หรือการบนบาน และพิธีกรรมการปง หรือการแก้บน เป็นความเชื่อแบบพราหมณ์พื้นบ้าน (สุพัตรา สุภาพ. 2520 : 107 – 109) เป็นแบบไสยศาสตร์เข้ามาร่วมด้วย มีความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ผสมผสานอยู่ด้วยเช่นกัน ผู้นำในการประกอบพิธี คือ กะจ๋า หรือ คาจ๋า เป็นผู้ปฏิบัติตนอยู่ในศีลห้าอย่างเคร่งครัด ผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมการบ๋า หรือการบนบาน และพิธีกรรมการปง หรือการแก้บน บุคคลที่เข้าร่วมในพิธีไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มาบ๋า หรือมาบนบาน และมาการปง หรือมาแก้บนเอง ญาติผู้อาวุโส หรือบุคคลทั่วไปก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีความเคารพ ศรัทธา มีความเชื่อมั่นต่อเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ เชื่อว่าเจ้าพ่อสามารถบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้ได้สมใจปรารถนา เป็นลักษณะของความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ชาวบ้านที่มาประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่บริเวณโนนแท่นพระ และศาลเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ล้วนถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมความเชื่อมั่น ศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่เข้ามาร่วมประกอบพิธีกรรมต้องระมัดระวังกิริยามารยาท สำหรับการพุดจา ขณะประกอบพิธี บวงสรวงเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ต้องปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด ในลักษณะของการเคารพต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่โนนแท่นพระ

คติความเชื่อของชาวอีสานมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างความเชื่อตามหลักศาสนากับความเชื่อเรื่องภูติผี โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่ได้แพร่หลายและผสมกลมกลืนกับชีวิตสังคมคนอีสาน มีลักษณะเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ความเชื่อเรื่องผิวนั้นฝังแน่นอยู่กับคติความเชื่อของคนอีสานอย่างแน่นแฟ้น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเพราะพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประพาดปฏิบัติกันมีความเชื่อเรื่องภูติผีปะปนอยู่มาก

ประเพณีพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะประเพณีพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใด ฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นรากฐานของการกระทำ ความเชื่อเรื่องประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ของชาวบ้านนาง - โนนแต่ ก็เช่นเดียวกันกับชาวอีสานทั่วไปที่มีความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ในลักษณะที่เป็นจินตนาการว่าเป็น ผี เป็นวิญญาณ ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการแบ่งแยกระหว่างโลกของผีหรือสิ่งที่มีอำนาจอยู่เหนือธรรมชาติ กับโลกของผู้คนที่ยังมีชีวิต อีกทั้งยังเชื่อว่าผีหรือวิญญาณที่อยู่เหนือธรรมชาตินั้นสามารถช่วยเหลือมนุษย์ได้โดยผ่านคนกลาง คือ กะจ้ำ หรือ दाज्जा ซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไปในหมู่บ้าน ในด้านการครองตนอยู่ในศีลธรรมอันดี มีความประพฤติที่ดีเป็นแบบอย่างด้านคุณงามความดีเป็นผู้นำในการสื่อสารระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ทำให้ชาวบ้านมั่นใจในชีวิตและการนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ทั้งยังเป็นการควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาแนวคิดความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ โบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ ปรากฏว่ามีความเชื่อที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมประจำปีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของภูติผี วิญญาณ เทวดา อารักษ์ที่สิงสถิตรักษาสถานที่โบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์ การจะประกอบพิธีกรรมใด ๆ ต้องทำพิธีบอกกล่าวถึงสาเหตุของการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ จึงจะไม่มีอุปสรรคขัดขวาง ทำให้งานประเพณี หรือการประกอบพิธีกรรมดำเนินไปอย่างสะดวกจนเสร็จสิ้นงานการทำพิธีบอกกล่าวทำได้หลายรูปแบบ เช่นการประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อสิบกริทธิมย์

เชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวดวงวิญญาณที่สิงสถิตได้รับทราบเหตุการณ์ และความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Holy Grounds) และอาคารศักดิ์สิทธิ์ (Holy Buildings) เป็นความเชื่อในเรื่องอำนาจของวิญญาณปรับปรนกับความเชื่อแนวพุทธศาสนา (สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. 2537: 136) บริเวณโนนแท่นพระ และศาลเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบประเพณีพิธีกรรมเชื่อว่ามีดวงวิญญาณสิงสถิตอยู่ ต้องให้ความเคารพยำเกรง

จากการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ กล่าวได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมประจำปี และประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคล ต่างมีแนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบ ประเพณีพิธีกรรม อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ขั้นตอนการประกอบประเพณีพิธีกรรม และสถานที่ที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรมนั้น ๆ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์แบบพื้นบ้าน เรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ เรื่องของฮีด 12 ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประเพณีพิธีกรรมดำรงอยู่ได้ และมีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตพลังศรัทธา และจิตสำนึกของชาวบ้านยานาง - โนนแต้ รวมถึงชุมชนใกล้เคียง ที่มีต่อโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์

บทส่งท้าย

ความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนโบราณในภาคอีสาน อาจพิจารณาได้จากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่าในเขตภาคอีสานเป็นบริเวณที่มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งหลักแหล่งมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อเนื่องมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นในวัฒนธรรมแบบทวารวดี วัฒนธรรมแบบเขมร จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมแบบล้านช้างที่มีอายุร่วมสมัยกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อเนื่องมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และมีการอยู่อาศัยมาจนถึงปัจจุบัน การปรับตัวของคนกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังที่มีหลักฐานเป็นมรดกตกทอดทั้งประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งประเพณีพิธีกรรมที่เป็นภาพสะท้อนพฤติกรรมที่เป็นความเชื่อของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นสืบมาจนถึงทุกวันนี้

จากหลักฐานเท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน แสดงให้เห็นลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของผู้คนตั้งแต่อดีตในพื้นที่โบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์ว่า ได้เริ่มต้นตั้งแต่วรรณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ก่อนที่จะพัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งมีหลักฐานประเภทโบราณวัตถุสถานที่เป็นสิ่งยืนยันถึงการมีอยู่ของผู้คนมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

ในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้นชุมชนในบริเวณโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ และเจ้าพ่อสิบกสิริกริรมย์อาจจะมีอายุร่วมสมัยและมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นชุมชนแห่งนี้ก็คงเป็นชุมชนที่มี

ความสำคัญโดยอาจดำรงสถานะภาพเป็นศูนย์กลางอย่างน้อยก็เป็นศูนย์กลางทางศาสนาสำหรับชุมชนใกล้เคียงโดยรอบ ทั้งนี้่าจะมีอายุร่วมสมัยและมีความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งโบราณสถานหรือศาสนสถานในช่วงเวลาเดียวกัน เช่น ชุมชนบริเวณโบราณสถานกู่บ้านหล้าคา ตำบลเมืองพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากชุมชนโบราณโนนแท่นพระไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 5 กิโลเมตร และชุมชนโบราณสถานกู่บ้านเมย ตำบลหนองสองห้อง อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากชุมชนโบราณโนนแท่นพระไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 23 กิโลเมตร

ชุมชนโบราณโนนแท่นพระแห่งนี้่าจะมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายเรื่อยมาจนถึงช่วงวัฒนธรรมสมัยทวารวดี ต่อเนื่องมาถึงช่วงวัฒนธรรมแบบเขมรในประเทศไทย โบราณสถานโนนแท่นพระ รวมทั้งประติมากรรมรูปเคารพที่เคยพบที่แหล่งโบราณสถานแห่งนี้ซึ่งมีลักษณะเป็นเทวรูปตามคติในศาสนาฮินดู ทำให้ทราบได้ว่า โบราณสถานโนนแท่นพระนั้น แต่ดั้งเดิมเป็นการสร้างขึ้นให้เป็นเทวาลัยเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามคติในศาสนาฮินดู เป็นเทวาลัยสถานที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในวัฒนธรรมแบบเขมร อย่างไรก็ตามความเป็นชุมชนโบราณที่โนนแท่นพระได้สิ้นสุดลงและถูกทิ้งร้างไปในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เช่นเดียวกับแหล่งชุมชนโบราณอีกหลาย ๆ แห่งในภาคอีสานที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงเวลาเดียวกันนั้น

จนถึงตั้งแต่ช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา จึงมีกลุ่มคนที่เคยมีถิ่นฐานอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณภาคอีสานเพิ่มมากขึ้น บางพวกได้เลือกตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่เคยเป็นบ้านเมืองเก่าแต่ถูกทิ้งร้างไปแล้ว (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2543 : 396 - 405) บรรพบุรุษของชาวบ้านแถบเมืองพล แวงน้อยก็คือกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาตามที่กล่าวมาแล้วนั้น จากนั้นจึงมีการบูรณะปรับปรุงซากเทวาลัยแบบเขมรที่พบในท้องถิ่นซึ่งเชื่อว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ให้เป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น ที่มีลักษณะของการประสมประสานความเชื่อทั้งแบบพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมเข้าด้วยกัน นับแต่นั้นเป็นต้นมา โบราณสถานโนนแท่นพระในการรับรู้ของผู้คนในทุกย่านชุมชนในแถบถิ่นนั้น คือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แตกต่างไปจากพื้นที่โดยทั่วไป เป็นพื้นที่ที่เป็นสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่มีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าที่มีประวัติความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในอดีตที่ย้อนไปเป็นเวลานาน จนถึงปัจจุบันจึงมีสถานะเป็นศูนย์กลางในการประกอบประเพณีพิธีกรรมของชาวบ้านจากหลาย ๆ หมู่บ้าน ด้วยชาวบ้านต่างยอมรับในความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เคยเป็นมหานครอันเก่าแก่ การมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในสถานที่แห่งนี้จึงได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่นว่ามีความเป็นมงคลทั้งแก่ตัวบุคคล และเป็นมงคลแก่บ้านแก่เมือง

กล่าวได้ว่าแหล่งโบราณสถานโนนแท่นพระรวมทั้งศาลเจ้าพ่อสิบกิริริมย์ในปัจจุบัน คือ ศูนย์รวมพลังความศรัทธาที่มีลักษณะเป็นสำนึกในเชิงประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่นจากหลายๆ ชุมชน ด้วยสถานที่แห่งนี้คือสถานที่ที่ทุกคนสามารถมาใช้ในการสร้างความเชื่อมั่นในการ ประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต และที่สำคัญพื้นที่ที่โนนแท่นพระยังมีความหมายของการเป็น หลักบ้านใจเมืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรกฎ บุญลพ. รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีบ้านยานาง และโบราณสถานโนนแท่นพระ
หมู่ที่ 2 ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอพุด จังหวัดขอนแก่น.เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 2/2545
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น.
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะโบราณในสยาม. กรุงเทพฯ ฯ : เคล็ดไทย, 2537.
- ปราณี วงษ์เทศ. การละเล่นและพิธีกรรมในสังคมในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ ฯ :
โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัยฝ่ายจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ปราสาทขอมในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ ฯ : มติชน, 2551.
- ศิริพันธ์ ดาบเพ็ชร. รายงานการตรวจสอบเนินกู่บ้านหญ้าคา. เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 1/2542,
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น.
- _____. รายงานการตรวจสอบกู่บ้านเมย. เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 19 / 2542, สำนักงาน
โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น.
- ศิลปากร,กรม. เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเผาจังหวัดบุรีรัมย์. กรุงเทพฯ ฯ : หิรัญพัฒน์. 2532.
- _____. แหล่งโบราณคดีประเทศไทย เล่ม 3. เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 11/2532.
กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2532.
- _____. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดขอนแก่น.
กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.
- สถาพร ขวัญยืน และคณะ. แหล่งโบราณคดีในขอนแก่น. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทมังกรการพิมพ์. 2529.
- สรศักดิ์ จันทร์วัฒนกุล. ประวัติศาสตร์และศิลปะแห่งอาณาจักรขอมโบราณ. กรุงเทพฯ ฯ : ฟิสิกส์
เซ็นเตอร์, 2551.
- สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. การประเมินคุณค่าสิ่งตีพิมพ์เพื่อการวิจัยด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.
เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2519.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ปลั่งลาวชาวอีสานมาจากไหน. กรุงเทพฯ ฯ : มติชน, 2549.
- สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. “พระธาตุศรีสองรัก : หลักบ้านใจเมืองของชาวด่านซ้าย.” ใน พื้นถิ่นอีสาน
พื้นบ้านโคราช. หน้า 81-90 , กรุงเทพฯ ฯ : ชันพรีณิต, 2537.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว. ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย ภูมิหลังทางปัญญา – รูปแบบทาง
ศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร, มติชน. 2537.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเพ็กใหญ่. ประวัติโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีโนนแท่นพระ.
เอกสารอัดสำเนา. 2546.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

นายสมบูรณ์ ศรีพันธุ์โคตร, นายวิรัช เลิศพลสถิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 166 หมู่ 2
บ้านยานาง ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2553

นางน้อย คงไธสง, นายวิรัช เลิศพลสถิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 169 หมู่ 2
บ้านยานาง ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2553

นายกอง บุญผา, นายวิรัช เลิศพลสถิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15 หมู่ 4
บ้านโนนเต้ ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2553

นายบุคดา แพงคำแหง, นายวิรัช เลิศพลสถิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 91 หมู่ 2
บ้านยานาง ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2553

นายพงศ์สันต์ แก้วชนะ, นายวิรัช เลิศพลสถิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 187 หมู่ 9
บ้านทุ่งแค ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2553

นางน้อย อ่อนสา, นายวิรัช เลิศพลสถิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 2
บ้านยานาง ตำบลเพ็กใหญ่ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2553

ภาพประกอบ

ภาพประกอบ 1 ลักษณะ ภูมิประเทศบริเวณโนนแท่นพระที่ปรากฏเศษศิลาแลงอยู่ทั่วไป

ภาพประกอบ 2 ทับหลังประตูลูกกลาดลายแบบเขมร

ภาพประกอบ 3 เสาประดับกรอบประตู โบราณสถานโนนแท่นพระ

ภาพประกอบ 4 แท่นฐานรูปเคารพสลักจากศิลาทราย

ภาพประกอบ 5 นายพงศ์สันต์ แก้วชนะ ข้าราชการบำนาญ บ้านทุ่งแค หมู่ 9 ตำบลเพ็กใหญ่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวง

ภาพประกอบ 6 ขบวนแห่บุญบังไฟของแต่ละคุ้มได้แห่มารวมกันบริเวณโบราณวัตถุสถานโนนแท่นพระ เป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6

ภาพประกอบ 7 ประชาชนบ้านยานาง – โนนदै ในตำบลเพ็กใหญ่และใกล้เคียง ที่มาร่วมพิธีบวงสรวง

ภาพประกอบ 8 ศาลเจ้าพ่อสิบกิริกรมย์ รูปปูนปั้นองค์กลาง คือสัญลักษณ์องค์เจ้าพ่อ สิบกิริกรมย์ ขนาบด้วยบริวารอยู่สองข้าง

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อนายวิรุทธ เลิศพลสถิต ตำแหน่ง ครูชำนาญการพิเศษ

โรงเรียนเมืองพลพิทยาคม อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น

คุณวุฒิ กศ.ม. สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ที่อยู่ 78/5 ถนนรามราช ตำบลเมืองเมืองพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น 40120

โทรศัพท์ 043 414 661 ต่อ 116 โทรสาร 043 414 761 หรือ 043 415 075

โทรศัพท์มือถือ 0 8136 9 9168 e-mail address Weerayut54@hotmail.com

ผู้ร่วมโครงการ

ชื่อ นางสาวบุหงา รักดี ตำแหน่ง ครูชำนาญการพิเศษ

โทรศัพท์ 0 – 8957 – 9 - 1956

โรงเรียนเมืองพลพิทยาคม อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น

คุณวุฒิ ศษ.ม. เทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ที่อยู่ 15/11 ซอยรามราช ถนนรามราช อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น 40120

โทรศัพท์ 0 – 4341 - 5519 โทรศัพท์มือถือ 0 – 8957 – 9 - 1956

e-mail address Nuneng mpk @ hotmail.com